

VILIAMovi ŠIROKÉMU

Bratislava 31. októbra 1945

Poslal si mi na vyjadrenie Memorandum východoslovenských akademikov zo dňa 15. augusta 1945.

Skôr ešte, než by som čo povedal k jednotlivým bodom obsiahnutým v memorande, treba meritórne vysloviť toto: Slovensko je nedeliteľnou súčasťou Československej republiky a slovenský národ je jeden, či na západe alebo na východe Slovenska. Hospodárske, sociálne a v dôsledku toho i kultúrno-politické pomery sú, pravda, odlišné v rozličných častiach Slovenska. No odstránenie rozdielov je záležitosťou celého slovenského národa a celej poctivo myšlenej slovenskej národnej politiky. Neuznávame a nikdy neuznáme východných Slovákov a západných Slovákov a menovite už nie regionálne východoslovenské záujmy stavané v protive voči záujmu stredných alebo západných Slovákov. Záujem východných Slovákov musí byť zrovna tak záujmom Slovákov zo západného Slovenska, ako rozkvet západného Slovenska musí byť interesom Slováka z východu. Myslím, že toto stanovisko si Slovenská národná rada v plnej miere osvojuje, takže nie je dôvod vytvárať tu nejakú osobitnú východoslovenskú politiku, menovite nie v takej forme, v akej ju podáva aj memorandum východoslovenských akademikov. Užším domovom východoslovenských akademikov je Slovensko a nielen východ ČSR, pričom sa myslí v memorande východoslovenských akademikov na východné Slovensko. A pretože SNR stelesňuje národnú politiku celého Slovenska, je nemysliteľné, aby pod titulom východoslovenských interesov prezentovala sa nejaká politika iná, nota bene rozchádzajúca sa s politickou líniou Slovenskej národnej rady.

A teraz k jednotlivým bodom memoranda.

1. Nevieam, aké konkrétne okolnosti má memoran-

dum na myslí, keď žiada ústrednú vládu, aby nedopustila „porušovanie jednotnosti vysokoškolského štúdia rozdielnymi nariadeniami v jednotlivých územiach ČSR len kvôli odstredivým a separatistickým tendenciám“. Len preto, lebo Ty ma žiadaš o vyjadrenie, zapodievam sa písачkami, ktoré v takejto všeobecnosti naznačujú možnosť jestvovania „odstredivých a separatistických tendencií“ v školskej politike. Ináč by som takýto papier hodil do koša bez odpovede. Celá naša školská politika, nielen vysokoškolská, má na myslí jednotnú organizáciu školstva tak po stránke formálnej ako i obsahovej. Úprava štúdia na vysokých školách v ČSR je tiež v zásade jednotná. Ak sú nejaké odchylky, tieto nevyplývajú zo separatistických tendencií, ale zo špeciálnych pomerov, v Čechách vytvorených zatvorením vysokých škôl. Je to najmä skrátenie štúdia a úľavy pri skúškach. Ostatne, tieto odchylky týkajú sa študentov postihnutých národnou perzekúciou. Ak by si odpovedal na memorandum a uznáš za vhodné, prosím, daj výraz nášmu pohoršeniu nad impertinenciou, ktorú nemožno nepostihnúť vo výroku o odstredivých a separatistických tendenciách, kvôli ktorým sú nariadenia vo veci vysokoškolského štúdia nejednotné.

2. „Najrozsiahlejšia výmena poslucháčov vysokých škôl medzi jednotlivými oblasťami ČSR“, čo memorandum žiada, naráža t. č. na veľké ťažkosti, najmä ubytovacie, potom na nedostatok učební, vyučovacích zariadení a pod., vyvolané menovite návalom študentstva na českých vysokých školách. My z našej strany vychodíme (v ústrety) českým študentom čo najďalekosiahlejšie. A naša školská politika v budúcnosti ani nie veľmi vzdialenej chce tiež pre vzťah Slovenska k českým krajinám urobiť viac než iba výmenu poslucháčov v záujme „vzájomného poznávania sa mládeže československej generácie“. Naše vysoké školy, menovite tie, ktoré majú svoju obdobu v českých krajinách, budú špecializované tak, aby boli v Republike jedinečné, a preto lákavé i (pre) českých poslucháčov, a naopak, české vysoké školy špecializované zas príťažlivé pre slovenské študentstvo zaujímajúce sa o príslušnú disciplínu. Tak napr.

v Košiciach nová Vysoká škola lesnícka a poľnohospodárska bude sa tak budovať, aby mala špeciálne postavenie medzi školami tohto druhu v Republike. Učebný plán bude sa prizerať špecifickým potrebám slovenského hospodárstva, ale bude tiež rozšírený, aby košická škola bola vyhľadávaná i českými študentmi. Tak isto chceme dať osobitný charakter vysokej škole obchodnej aj univerzite. Robíme tieto veci s dorozumením s MŠANO v Prahe a takýto postup — zdá sa — je lepší pre zaistenie prívluhu českého študentstva k nám a slovenského na české školy, ako umelé vymieňanie poslucháčov vysokých škôl jedného a toho istého charakteru. Slovenský národný charakter, pravda, našich vysokých škôl, bude zachovaný.

3. „Všestranné prehlbovanie vysokoškolského vzdelania a rozhladu štúdiom na zahraničných vysokých školách“ je v programe tak nášho Povereníctva ako aj MŠANO. Možnosti štúdia v cudzine budú kultúrnymi dohodami zaručené. Smerom na západ takéto možnosti sú už aj otvorené. Menej priaznivá je situácia pre možnosti štúdia na východe, v ZSSR. Bolo by veľmi užitočné všetkými možnými prostriedkami naliehať na uzavretie kultúrnej konvencie so Sovietskym zväzom, aby tak ako vo Francúzsku, v Anglicku a v Amerike, bola otvorená možnosť štúdia i v Sovietskom zväze.

4. Nebránime sa požiadavke, aby vysokoškooláci boli považovaní za zamestnancov štátu a postavení im na roveň. No uskutočnenie takéhoto plánu nezávisí len od nás. I do tých čias, kým sa takáto zdravá myšlienka prerazí a uskutoční, už rozširujeme sociálnu starostlivosť o študentstvo, a to na jednotnom podklade pre celú ČSR.

5. Neudržateľné stravovacie a ubytovacie ťažkosti vysokoškoolákov sú vážnou starosťou Povereníctva pre školstvo a osvetu. Sociálne oddelenie v spolupráci s činiteľmi zo študentských organizácií nerobí teraz nič iné, než zabezpečuje internáty a súkromné byty pre študentstvo, najmä vysokoškolské. No decentralizácia vysokého školstva v takom rozsahu ako v Čechách nemôže u nás prísť do úvahy, lebo u nás pre ňu niet tých dôvodov ako v českých krajinách.

My nemáme ešte naše vysoké školy dobudované. Vysoké školy v tom stave, v akom sú, sú z veľmi mnohých príčin viazané zrovna na Bratislavu. Ostatne, do Košíc pôjde už Vysoká škola lesnícka a poľnohospodárska, ako sa o tom zmieňujem inde.

6. Spolkovej a združujúcej činnosti nijaké prekážky sa nerobia a spolková sloboda je zaručená i pre vysokoškolákov pod tou samozrejmom podmienkou, že spolkom bude záujem celoštátny a národný prvoradý pri ich úsiliach, čoho, žiaľ, nie sme vždy svedkami. Táto zásada pozbavuje povinnosti osobitne zapodievať sa so 7. bodom memoranda, v ktorom sa žiada individualita a zachovanie Spolku východoslovenských akademikov.

3. V odpovedi na interpeláciu dr. Harčára vo veci košickej techniky rozvinieme všetky námietky proti mechanickému premiestneniu Vysokej školy technickej do Košíc. Pri inštalovaní Vysokej školy lesníckej a poľnohospodárskej v Košiciach tieto dôvody poviem pred košickou verejnosťou. Tu len chcem to zdôrazniť, že nie je možné vyhovieť požiadavke, aby Vysoká škola technická dr. Milana R. Štefánika bola vrátená do Košíc, ako to memorandum žiada. Ostatne, zodpovední činitelia z Košíc, združení v Komitáte pre navrátenie techniky do Košíc, tieto dôvody lojálne uznali a uznali aj dobrú snahu Povereníctva pre školstvo a osvetu, resp. SNR, Košiciam zaistiť charakter kultúrneho centra. Ďalšie rozvíjanie otázky v tej forme, ako sa to aj v memorande robí, je už vec lacnej demagógie.

V 9. bode memorandum žiada, aby sa zriadili univerzitné fakulty v Košiciach, ak by, okrem techniky navrátenej do Košíc, sa zriadila druhá technická škola v Bratislave, a to v takom pomere, v akom by bratislavská technika zriaďovala svoje odbory. Memorandum žiada takéto opatrenie preto, lebo pre Košice z celonárodného záujmu je hlavný počet vysokoškolákov, ktorí tam budú študovať. K tejto požiadavke môžem povedať len to, čo som povedal v úvode k tomuto vyjadreniu. Nepoznáme dve Slovenská ako ich poznáva memorandum. Nie je možné mechanicky robiť v Košiciach niečo len preto, lebo sa to robí v Bratislave, a čo je hlavné, otázka

národných Košíc pre nás nie je otázkou počtu vysokoškolákov, ktorí tam budú študovať. Neuzatvárame sa pre budúcnosť myšlienke vybudovania druhej univerzity. Ani to nechceme povedať, že tá univerzita nebude v Košiciach. V tomto momente máme však plno starostí s jedinou Slovenskou univerzitou, s jej dobudovaním, s jej rozvinutím. Nemôžeme začať budovať univerzitu novú, ktorá by svojou úrovňou nutne znehodnocovala dobré meno nášho vysokého školstva. Problém Košíc nevidíme naskakávaním vysokoškolákov do náhodne budovaných vysokých škôl v Košiciach, problém národný na východnom Slovensku, menovite Košiciach, je problém industrializácie. Ak my otvoríme niekoľko väčších fabrik v Košiciach, urobili sme viac pre slovenský ráz Košíc, než otvorením vysokých škôl, na ktoré sa autori memoranda dívajú len ako na rezervoár pre vysokoškolákov, ktorí v Košiciach majú byť.

9. Otázka opätovného premiestnenia Melioračnej školy z Banskej Bystrice do Košíc patrí toho času do kompetencie Povereníctva pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu.

10. Protest memoranda proti „pokusom odbúravať stredné školstvo z východu“ je nemiestny.

Ostatné požiadavky v memorande obsiahnuté buď sú záležitosťou iných povereníctiev, buď sú predmetom skúmania a realizovania v Povereníctve našom.

Prosím, aby si vzal toto moje vyjadrenie na vedomie. Memorandum Ti vraciam.

Tvoj
L. Novomeský

O probléme druhého vysokoškolského centra na Slovensku sa diskutovalo prakticky hneď od oslobodenia Košíc. Košickí predstavitelia vyvíjali sústredený nátlak prostredníctvom rozličných inštitúcií a činiteľov najmä na to, aby sa technika vrátila na východ. Tlač DS využívala aj túto otázku na útoky proti PŠO, vedenému komunistom.

Priamo v Košiciach vysvetľoval svoje stanovisko Novomeský 17. XII. 1945 na porade o zakladanej Vysokej škole poľnohospodárskeho a lesníckeho inžinierstva, ale

aj na verejnom zhromaždení mládeže, zástupcov škôl a úradov. Podrobne rozviedol zásady z listu Širokému (hovoril aj o vnútornej a zahraničnej politike ČSR) a prisľúbil, že okrem VŠPLI bude v Košiciach v dohľadnom čase ešte vysoká škola zverolekárska a odbočka lekárskej fakulty. Podľa komentárov novín (napríklad Východoslovenskej pravdy z 18. XII.) definitívne presvedčil Košičanov, že ani PŠO ani on sám nie je zaujatý proti východu, že pre Košice nie je vhodná technika, ale práve VŠPLI a niektoré univerzitné fakulty.